

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
<http://ageconsearch.umn.edu>
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

Acta oeconomica et informatica 1
Nitra, Slovaca Universitas Agriculturae Nitriae, 2001, s. 7-10

POĽNOHOSPODÁRSKA POLITIKA A INFORMÁCIE V PROCESE EKONOMICKEJ A POLITICKEJ GLOBALIZÁCIE

AGRICULTURAL POLICY AND INFORMATION IN THE PROCESS OF ECONOMIC AND POLITICAL GLOBALIZATION

Ladislav KABÁT

Slovenská polnohospodárska univerzita v Nitre

The world agriculture and food production sector is frequently discussed as a strategic component of the world food supply chain. The estimated 800 millions undernourished people all over the world are underlying the social and political role and responsibility of this sector. According to the available statistics, overwhelming majority of the undernourished people live in the developing countries. However, agriculture and food production is not only a problem of these countries. The developed countries as well as the countries in transition should study their own food production situation carefully, too. For this, some additional statistical information is needed. To derive such information it is needed to use some more sophisticated and purposefully focused statistical surveys (income/expenditure surveys). The average figures on country, or regional level are not sufficient. According to the available statistical information, there is a sufficient amount of food available for the total population of the world. However, the more detailed study and better understanding of the statistics are showing the extremely high inequality in food distribution and access to food. While some highly developed countries are faced with the problem of food abundance, there are many developing countries faced with severe shortage in access to food. It should be underlined that the problem of access to food and/or shortage of food cannot be interpreted as a production problem only. This problem should be studied rather as a consequence of the insufficient availability of the financial means for obtaining the adequate volume of food. This means the strategy for the future development in the agriculture and food sector -how much to produce and where- should be based on the qualified and detailed knowledge of the appropriate explanatory variables.

Key words: agricultural development strategy, regional aspects of the agriculture, statistical data collection, agriculture production and food statistics, family income/expenditure surveys, input-output analysis.

Rezort poľnohospodárstva, strategický producent potravinárskej komodít, je v ostatných desaťročiach predmetom intenzívnych politicko-ekonomických diskusií a v súvislosti s tým sa mu ukladajú dôležité produkčné úlohy (Svetový..., 1996). Súčasne je tento rezort takmer celosvetovo atakovaný pre dlhodobú aplikáciu netrhových regulačných nástrojov. Tieto diskusie či skôr polemiky sa prenášajú aj do nadnárodného prostredia. Ich podstatou je rozpor v chápaniu funkcií poľnohospodárstva v súčasnosti i budúcnosti. Deliaca názorová čiara prechádza medzi zástancami liberálneho ekonomickej prúdu na jednej strane a agrárnymi fundamentalistami, zdôrazňujúcimi tradičné (i nevýrobné) a krajinotvorné funkcie odvetvia na strane druhej (Bohman, 1999). Ostrosť týchto názorových prúdov je spôsobená tým, že dve rozdielne koncepcie chápania a realizácie poľnohospodárstva a výroby potravín si vyžadujú rozdielne ekonomické prostredie. Celosvetová politicko-ekonomická globalizácia však takúto možnosť a východisko z konfrontačnej situácie vylučuje a jediným riešením je ďalšie hľadanie kompromisu medzi oboma názorovými prúdmi i oboma politicko-ekonomickými zoskupeniami (World..., 1999).

Za hlavných aktérov tejto polemiky môžeme označiť veľkých a efektívne pôsobiacich svetových producentov potravín (USA, Čína, Kanada, Austrália, Nový Zéland, Brazília, Argentína) na jednej strane a skupinou EÚ a Japonskom, Južnou Kóreou s tradične silnou ochranárskou agrárnu politikou na strane druhej. Transformujúce sa krajiny stredoeurópskeho priestoru sa ako kandidátske krajiny EÚ politicky hlásia k susednej menovanej skupine (Michalopoulos, 1999; The agricul-

tural..., 1993; Sojková a Kabát, 1999). Predmetná polemika sa dlhodobo prezentuje na medzinárodných fórách. Jej vyvrcholenie bolo evidentné na prvom samite Svetovej obchodnej organizácie (WTO), ktoré sa uskutočnilo koncom minulého roku v americkom Seattli.

Spor o stanovenie princípov agrárnej politiky nie je nový, ale jeho riešenie sa zdá byť po stretnutí v Seattli ešte vzdialenejšie, ako sa to predpokladalo aj v pesimistických scenároch agrárnej a obchodnej politiky. Ukazuje sa, že rozdielne chápanie funkcií rezortu má nielen hlboké ekonomické súvislosti, ale je v jednotlivých krajinách aj silne kultúrne a historicky zakotvené (Knudsen a Nash, 1990). Tieto skutočnosti treba rešpektovať vo väčšej mieri, ako si to liberalne orientovaní ekonomickí stratégovia predstavovali. Nová agrárna politika, rešpektujúca princípy multifunkčné chápania poľnohospodárstva, si bude vyžadovať omnoho viac intelektívnych a empirických vstupov, ako sa doteraz predpokladalo. V tomto procese nemôže absentovať ani akademická fronta a jej kvalifikované námety (Kabát, 1999).

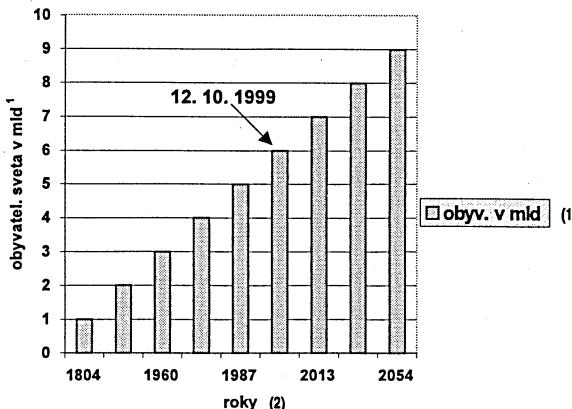
Materiál a metódy

Diskusie o súčasných, hlavne však o perspektívnych úlohách rezortu poľnohospodárstva v podmienkach prebiehajúcej globalizácie svetovej ekonomiky a obchodu sú výrazne poznamenané aj tým, aké informačné a metodologické nástroje sa aplikujú. Účastníci týchto diskusií používajú pre odvodenie zá-

kladných parametrov (objem a štruktúra výroby a jej geografické rozmiestnenie). Zatiaľ čo predstavitelia liberálneho prúdu chápú predmetné parametre ako výsledok voľného pôsobenia trhového mechanizmu, ich oponenti vidia regulovaný trhový mechanizmus ako nástroj na uplatňovanie cieľov štátnej, resp. regionálnej agrárnej politiky. Nie je prekvapením, že účastníci týchto diskusí vychádzajú predovšetkým zo znalostí a charakteru lokálnych výrobných a ekonomických podmienok a snažia sa o ich všeobecnú akceptáciu a generalizovanie. Z tohto dôvodu treba mať pri predmetnom štúdiu na pamäť pretrvávajúce či skôr prehľbujúce sa sociálne rozpory a ekonomicke záujmy jednotlivých krajín a ekonomických zoskupení. Obzvlášť viditeľne sa tieto napäťia prezentujú vo vzťahoch priemyselne vyspelých a rozvojových krajín (Reforming..., 1997), ale napríklad aj medzi krajinami s tranzitnými ekonomikami a krajinami Európskej únie. Ukazuje sa, že rozdiel medzi agrárne silnými krajinami a ich partnermi sa neustále prehľbuje. Tento fakt je dôsledkom dlhodobo uplatňovaných nástrojov dotačnej politiky, resp. prelievaním kapitálu zo strany spotrebiteľov na stranu producentov. Snahy o „spravodlivé rozloženie“ poľnohospodárskej výroby vo svete sa takto stávajú iba iluzórnymi. Na ilustráciu možno napríklad uviesť, že rozsah priamej rozvojovej pomoci priemyselne vyspelých krajín agropotravinárskemu sektoru krajín tretieho sveta v roku 1997 dosiahol približne 11 mld. USD, zatiaľ čo iba objem dotácií do „utlmoveaného“ poľnohospodárstva krajín OECD dosiahol v tom istom roku 145 mld. USD. V EÚ bol objem týchto prostriedkov 73 mld., v Japonsku 33 mld. a v USA 23 mld. USD (World bank..., 1999). Výsledné efekty týchto transferov sú jasne protirečivé a rozpor medzi „silnými a slabými“ nielenže neriešia, ale ho naďalej fixujú, alebo prehľbujú. Ako argument možno uviesť skutočnosť, že v rokoch 1980-97 sa objem poľnohospodárskej výroby na pracovníka v „utlmoveanom“ poľnohospodárstve priemyselne vyspelých krajín zvýšil o 61%, zatiaľ čo v krajinách sub-saharskej Afriky s „rozvojovými agrárnymi programami“ bol tento prírastok iba 15%. Ako iný príklad možno uviesť fakt, že v exporte niektorých komodít, ktoré tradične patrili rozvojovým krajinám, sa začínajú tiež výrazne presadzovať priemyselne vyspelé krajiny a ich silný technicko-ekonomický potenciál. Export kakaových bôbov z priemyselne rozvinutých krajín sa v rokoch 1990-97 ročne zvyšoval asi o 26%, zatiaľ čo v rozvojových krajinách v tom istom období ročne klesal o 0,7%. Tento trend je jasne protirečivý s dynamikou a regionálnym rozložením demografického prírastku vo svete. Túto skutočnosť si uvedomíme pri pozornejšom štúdiu obrázku 1. Je obzvlášť dôležité si uvedomiť, že zatiaľ čo populáčny prírastok sa v tomto časovom horizonte, ale aj perspektívne, koncentruje v krajinách tretieho sveta, poľnohospodárska produkcia, ale aj celkový ekonomický progres týchto krajín je neuspokojivý a nedáva záruky na ďalší bezproblémový vývoj.

Usudzujúc podľa oficiálnych záverov svetového samitu WTO v Seattli sa tieto sociálno-ekonomicke a politické skupiny k sebe myšlienovo nepribližujú a očakávaný scenár globálnej svetovej ekonomiky je zatiaľ veľmi vzdialenosť. Pre jeho naplnenie bude potrebné okrem iného nanovo definovať aj úlohy agropotravinárskeho rezortu v jednotlivých krajinách i regiónoch a stanoviť pravidlá agrárneho obchodu v kontexte so všeobecne akceptovateľnými obchodnými pravidlami a zásadami.

Obrázok 1 Populačná dynamika sveta (svet v mld.) (Bohman, 1999)
Figure 1 Development of World Population (world in bil.) (Bohman, 1999)

Výsledky a diskusia

Svetová ekonomická komunita sa musí vrátiť k dôslednému štúdiu agrárneho rezortu v jeho väzbe na sociálno-ekonomicke prostredie, v ktorom sa poľnohospodárska výroba, resp. využívanie prírodných zdrojov realizuje (Kabát, 1999). Je dôležité bližšie definovať nevýrobné funkcie rezortu a požiadavky na krajinné prostredie a jeho udržiavanie. Ukazuje sa, že doterajšie poznatky v tomto smere neboli dostatočné a nepoškutovali správne a úplne informácie pre potrebné ekonomicke a politické rozhodovanie (Fresco, 1997). Skúsenosti s aplikáciou rôznych regulačných nástrojov pre utlmovanie, resp. novú orientáciu poľnohospodárskej výroby v priemyselne vyspelých krajinách Európy ukázali, že tieto nástroje nielenže situáciu principiálne neriešia, ale často pôsobia proti pôvodným politickej a sociálnym zámerom. Schémy ako „predčasný odchod do dôchodku“, prípadne „úhorovanie poľnohospodárskej pôdy“ sú iba čiastkovými príkladmi neúspešne aplikovaných nástrojov tlmenia výrobného potenciálu v zainteresovaných krajinách. Pri rýchлом tlmení výroby sa navyše výrazne manifestujú problémy vidieckych usadlostí a osud vidieckeho obyvateľstva i vidieka ako celku. Stále viac sa ukazuje, že intenzívna poľnohospodárska výroba a jej následný vysoký produkčný potenciál nie sú (z viacerých dôvodov) najvhodnejším spôsobom poľnohospodárstva pre európsky región. Návrat, resp. čiastočné rešpektovanie klasických form hľadárenia na pôde je treba preto opäťovne študovať, hodnotiť a prípadne aj využívať. Vzhľadom na to treba zdôrazniť, že štúdium regionálneho rozloženia poľnohospodárskej výroby sa musí stať jednou z dominantných úloh nielen poľnohospodárskych a ekonomickej analýzy nepostačujú.

Potreby spoločnosti na potraviny musia byť odvodene kvalifikované

Proces tvorby poľnohospodárskej stratégie na národnej i nadnárodnej (regionálnej) úrovni sa musí ešte dôslednejšie opierať o detailné mapovanie a objektívne poznanie potenciálu agropotravínarskej výroby v konfrontácii s reálnymi potravinovým nárokmi spoločnosti (Nord, 1999). Ako základný metodologický nástroj zberu príslušných informácií je potrebné dopracovať a aplikovať bilanciu výroby a využitia poľnohospodárskych produktov. Význam tohto nástroja vidíme nielen v jeho bilančných funkciách, ale aj vo funkcií všeobecného kontrolného nástroja konzistencie prvotných štatistických údajov. Pri mapovaní a bilancovaní potenciálu poľnohospodárskeho rezortu upozorňujeme na potrebu sledovania národných, ale aj subnárodných štruktúr. Ako vyplýva z priložených a prezentovaných štatistických údajov, globálne "celosvetové" informácie môžu značne skresľovať skutočný stav v oblasti poľnohospodárskej výroby a výživy obyvateľstva (Kabát, 1998).

Tabuľka 1 Potravinová bilancia za vybrané krajiny sveta

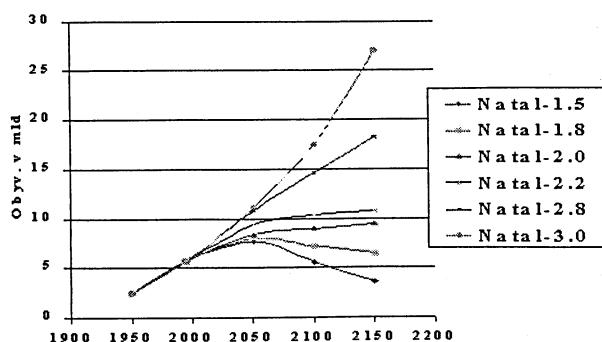
	Somálsko (7)	Svet (8)	Slovensko (9)	USA (10)
Kalorický príjem (1)	1 566	2 782	2 984	3 399
– rast. pôvodu (2)	828	2 341	2 198	2 705
– živ. pôvodu (3)	737	441	786	994
– mäso (4)	128	198	302	424
– zelenina (5)	43	82	74	111
– alkohol (6)	68	230	162	

Table 1 Food balance in chosen countries of the world

(1) total calories, (2) vegetables, (3) animal, (4) meat, (5) vegetables, (6) alcohol, (7) Somalia, (8) world, (9) Slovakia, (10) U.S.A.

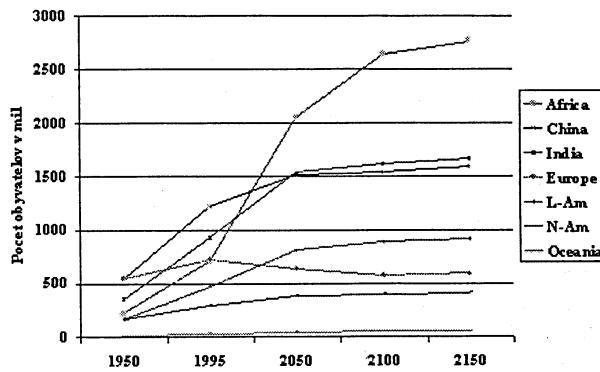
Obrázok 2 Populačná dynamika sveta pri rôznych úrovniach natality

Figure 2 Development of World Population on the different level of natality

Pre zlepšenie informačnej základne tvorby scenárov poľnohospodárskej politiky je nevyhnutná dôsledná analýza faktorov, ktoré poľnohospodársku výrobu a výrobu potravín ovplyvňujú, resp. ktoré sú touto výrobou ovplyvňované. Napriek výrazným rozporom v nazeraní na rezort a jeho úlohy môžeme identifikovať hlavné determinenty jeho súčasného i budúceho postavenia. Medzi takéto faktory jednoznačne patrí

Obrázok 3 Populačná dynamika na báze priemernej natality
Figure 3 Development of population on the basis of average natality

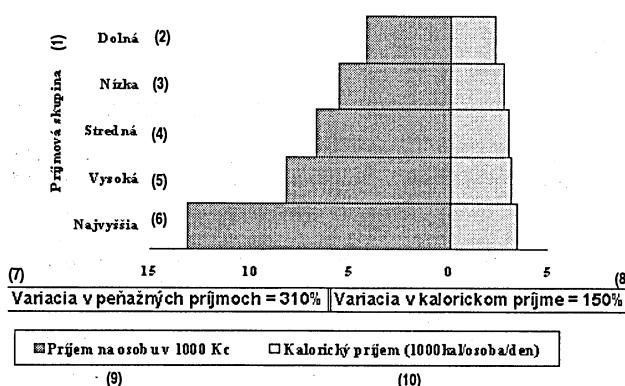
dynamika demografického vývoja a zložky, ktoré ju ovplyvňujú (výživa, zdravotný stav obyvateľstva, natalita, migračné posuny a pod.). Na obrázkoch 2 a 3 prezentujeme rôzne scenáre populačnej politiky. Bez ich znalosti, resp. ich kvalifikovaného zvažovania sú akékolvek úvahy o strategiách rozvoja agropotravínarska bezpredmetné.

**Je potrebné sledovať výrobu potravín,
ale aj dôchodkovú situáciu obyvateľstva**

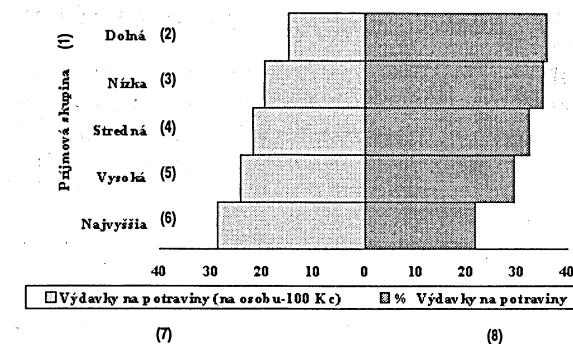
Medzi dôležité informácie, ktoré umožňujú kvalifikované definovať úlohy rezortu patrí detailné poznanie dôchodkovej situácie obyvateľstva (Kabát a Naiken, 1999) a charakter jeho konzumného vzorca. Vzťah príjmy - výdavky obyvateľstva a ich objektívne poznanie sú mimoriadne dôležité pre odvodenie očakávaných potrieb spoločnosti vzhľadom na konkrétné potravinové produkty. Poznanie príjmovej a výdavovej štruktúry domácností poskytuje nový, zdôvodnený a kvalifikovaný pohľad a pozíciu pre formovanie postojov spoločnosti k rezortu agropotravínarska a k tvorbe nástrojov poľnohospodárskej politiky. Na obrázkoch 4 a 5 ilustrujeme výsledky analýzy rodinných účtov na príklade údajovej základne za Českú republiku, rok 1997. Analogické údaje sú nevyhnutne potrebné aj pre Slovensko a vzhľadom na aktuálne ekonomicke problémy Slovenska by bolo ich poznanie potrebné aj pre menšie územné celky. Bez znalosti týchto informácií sú úvahy, diskusie i polemiky o skutočnej sociálnej situácii nášho obyvateľstva argumentačne nepodložené, a tým aj nespoľahlivé.

Medzi informačné a metodologické nástroje, nevyhnutne potrebné na štúdium makroekonomickej súvislostí rezortu poľnohospodárstva k iným národochospodárskym rezortom, patria metódy a modely materiálovovo-energetického bilancovania (medziodvetové modely). Tieto modely umožňujú kvalifikované analyzovať vzťahy agropotravínarskeho rezortu k iným odvetviám národného hospodárstva, skúmať rôzne scenáre jeho vývoja, a tým aj simulať rôzne scenáre poľnohospodárskej politiky. Tieto nástroje sa už v mnohých krajinách sveta prakticky uplatňujú (Kabát a Ritschelová, 2000). Pre Slovensko a slovenskú agrárnu politiku je dôležité predovšetkým poznanie metodologických nástrojov aplikovaných v prostredí Európskej únie.

Obrázok 4 Dôchodky a spotreba potravín podľa príjmových skupín (Česká republika)
Figure 4 Income and food consumption for different income groups (Czech Republic)
(1) income group, (2) lower, (3) low, (4) middle, (5) high, (6) highest,
(7) variation in money incomes, (8) variation in total calories, (9) income per capita in ths. Kč, (10) total calories (1,000 ca per capita per day)

Obrázok 5 Výdavky na potraviny (absolútne a v % z celkových príjmov)
Figure 5 Food expenditure (total and in % of total income)
(1) income group, (2) lower, (3) low, (4) middle, (5) high, (6) highest, (7) food expenses (100 Kč per capita), (8) food expenses in %

Súhrn

V súčasnosti je mimoriadne dôležité, ale i zložité definovať úlohy agropotravinskeho rezortu. Základné výrobné faktory tohto odvetvia - pôda, voda, krajinné prostredie sú geograficky fixované, a tým sú určené aj komparatívne výhody (nevýhody) individuálnych producentov. Akýkolvek zásah do zabeznenutého výrobného a trhového mechanizmu vyvoláva reťazovú reakciu

a postupnosť pozitívnych i negatívnych efektov. Ukazuje sa, že ekonomická globalizácia svetového obchodu tak, ako to navrhuje Svetová obchodná organizácia (WTO) nie je všeobecne akceptovateľným riešením predmetného problému. Preto je potrebné aj ďalšie teoretické i empirické štúdium postavenia agropotravinstva v štruktúre národných a regionálnych ekonomík. Pre Slovensko, ale aj pre všetky ďalšie krajinu stredoeurópskeho priestoru, je tento problém v súvislosti s prebiehajúcimi rokovanicami o rozšírení (The CAP..., 1998) Európskej únie ešte zložitejší a účasť teoretikov na jeho riešení je nevhodná (Kabát, 1999).

Klíčové slová: stratégia rozvoja poľnohospodárstva, regionálne aspekty poľnohospodárstva, metodologické nástroje zberu a spracovania informácií, štatistika výroby a spotreby potravín, rodinné účty, medzivietvové bilancie

Literatúra

- Svetový potravinový samit. 1996. Akčný program. Rím, November, 1996.
- BOHMAN, M. 1999. The Use and Abuse of Multifunctionality, Economic Research Service, USDA, Washington, November, 1999.
- World Trade Conference. 1999. In: Záverečná správa, Geneva, December, 1999.
- MICHALOPOULOS, C. 1999. The Integration of transition economies into the world trading system, World Bank Press, Washington, Januar, 1999.
- The agricultural transition in central and eastern Europe and the former USSR: World Bank symposium, World bank, January, 1993.
- SOJKOVÁ, Z. - KABÁT, L. 1997. Hodnotenie dopadov alternatívnych scenárov agrárnej politiky na ekonomickú situáciu poľnohospodárskych podnikov Slovenska. In: Zemědělská ekonomika, roč. 45, 1999, č. 7, s. 297-303.
- KNUDSEN, O. - NASH, J. 1990. Redefining the role of government in agriculture for 1990s. New York : Mac Millan, 1990.
- KABÁT, L. 1999. Informačné zdroje v procese tvorby potravinovej stratégie. Nitra : Agronštít, November, 1999.
- Reforming Agriculture: The World Bank goes to market. Washington : WB Press, 1997.
- World Bank Development Report. 1999. Washington, Máj, 1999.
- KABAT, L. 1999. Poľnohospodárstvo, potraviny, ľudia : Habilitačná práca. Nitra, 1999.
- FRESCO, L. 1997. Keeping world food security on the agenda, Issues in Agriculture, New York : IFPRI, 1997.
- NORD, M. 1999. Prevalence of food security and hunger 1996-98, USDA, Nutrition Research Report Washington, 1999.
- KABÁT, L. a kol. 1998. Food and Agricultural Sector Profiles. Rím : FAO, 1998.
- KABÁT, L. - NAIKEN, L. 1999. Food insecurity and vulnerability mapping system: Vyžiadana prednáška. Seoul : Kankuk University, November, 1999.
- KABÁT, L. - RITSCHELOVÁ, I. 2000. Materiálovovo-energetické bilancie. In: Environmentálne účtovníctvo v systéme národných účtov, Praha : Univerzita Karlova, 2000.
- The CAP reform: A policy for the future, European Commission, Brussels, 1998.
- KABÁT, L. 1999. The University Successes and Failures in a Period of Transition, Iowa University Press, Ames, 1999.

Kontaktná adresa :
prof. Ing. Ladislav Kabát, CSc., Katedra štatistiky a operačného výskumu, FEM, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 949 76 Nitra, tel.: 087/6508 190